

HUKUK SOSYOLOJİSİ

KISA ÖZET

KOLAY AÖF

1. Ünite – Toplum , Sosyoloji ve Hukuk

TOPLUM VE SOSYOLOJİ

İnsan, aynı zamanda “toplum” adı verilen bir toplumsal çevrede yaşar. Böyle bir çevre içinde insanlar, birbirleriyle girmiş oldukları ilişkiler ve etkileşimlerle birtakım gruplara, kurumlara, örgütlere, değerlere ve normlara hayat verirler. İnsanların etkileşim halinde yarattıkları bu gereklige “toplumsal gerçeklik” veya “toplumsal yaşam” alanı denilir.

Sosyoloji, toplumsal yaşam alanını veya toplumsal gerçekliği incelemeye çalışan, onu anlama ve açıklama yönünde çabalayan bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır.Sosyolojinin inceleme alanı toplumsal yaşamdır.

Toplum, kişilerin bir toplamı olmayıp bir etkileşim sistemidir. İki kişi arasındaki ilişkiden, aynı toplumun bireyleri arasındaki ilişkilerin tümünün oluşturduğu bütünlüğe kadar bir süreklilik söz konusudur.

Toplumsal kurumlar arasında nispeten uyumlu bir bütünlük vardır. Yani, bir toplumsal sistem içinde ekonomi, hukuk, aile, siyaset, eğitim ve din gibi kurumlar, belli bir eşgüdüm ve uyum halinde bulunur.Zaten, böyle bir uyum söz konusu olmadığı zaman, sosyolojinin kurucularından Emile Durkheim’in belirttiği üzere, anomik (kualsız ya da kural kargaşası içinde) bir toplum yapısı ortaya çıkar ve toplumsal düzensizlikler söz konusu olur.

TOPLUMSAL YAŞAM VE HUKUK

Romalı hukukçuların söyledikleri “*Nerede bir toplum varsa, orada hukuk vardır.*” deyişi, hukukun toplumsal yaşamla sıkı ilişkisini ve onun ayrılmaz parçalarından biri olduğunu kısa ve özlü bir şekilde ortaya koyar.

Sosyologlar, insan davranışı hakkında daha yeterli açıklamalarda bulunabilmek, hukuk kurallarının insan davranışları üzerindeki etkilerini daha iyi bir şekilde öngörebilmek için norm kavramına başvurumaktadırlar. Literatürde norm kavramı ile bireylerin kendilerini takip etmek zorunda hissettikleri informel ya da resmi olmayan toplumsal kurallar ifade edilmektedir.

Toplumsal yaşamda neredeyse insan davranışlarının her yönüne ilişkin toplumsal normlar vardır. Doğuma, ölüme, sigara içmeye, şarkı söylemeye, ne zaman ayakta olunacağına, ne zaman oturulacağına, öfkenin ne zaman nasıl gösterileceğine,duyguların kime karşı ne zaman, nasıl ifade edileceğine, kişisel meseleleri ne zaman tartışmak gerektiğine varana kadar yaşamın her alanı düzenlenmiştir

Üretim veya tüketim etkinliklerinde, din ve aile sistemlerinde, siyasal hayatta ve eğitim dünyasında bu tür kuralların düzenleyici katkısı vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.

Yükümlülük hissi, sadece ceza gibi dışarıdan gelen toplumsal baskılardan ya da müeyyidelerden doğmaz; daha çok, normun gerekli olduğuna inanmaktan ve normu içten benimsemekten doğar. Buna normun içselleşmesi denir.

Özel mülkiyete saygının, sözleşme serbestisine verilen önemin, ırk ve cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı değerlerin bu konularda hukuk kurallarına hayat vermesi, 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu’nda suç sayılan “zina”nın 2004 yılında kabul edilen yeni Türk Ceza Kanunu’nda suç olmaktan çıkarılması örneklerinde değinilmiştir.

SOSYOLOJİ VE HUKUK

Hukuk, toplumsal sistemin bütünleyici bir ögesi olup bu sistem içindeki ekonomik ilişkiler, kültürel değerler, toplumsal yapılar, toplumsallaşma süreçleri, siyasal kurumlar ve ideolojiler tarafından şekillenen ve onları şekillendiren bir toplumsal olgudur.

Hukuk, toplumsal hayat üzerindeki örgütlü kamusal kontrolün bir ifadesidir. Başka bir deyişle hukuk, toplumun organizasyonu ve düzeniyle yakından ilgili bir toplumsal olgu olup toplumsal organizasyonun gerçekleşmesinde ve toplumsal düzenin sürdürülmesinde önemli işleve sahip bir kurumdur.

Aile, ekonomi, siyaset, eğitim, din ve hukuk gibi temel kurumlar, toplumsal yapının esaslı bileşenleri olarak, bilim olarak sosyolojinin ana inceleme konusunu oluştururlar.Hukukun kapsamlı bir kavranışı açısından, hukuk ile diğer toplumsal kurumlar ilişkisine ait sosyolojik bilgi, büyük bir değer taşır.

Hukukçular, öncelikle hukuksal muhakeme süreciyle ve mahkemelerin faaliyetleriyle ilgilenirken; sosyologlar, daha çok, hukuk ile toplumsal kurumlar, siyasal yapılar ve ekonomik koşullar arasındaki karşılıklı bağlantılarla,

hukuksal kurumlar ile diğer ihtilaf çözme ve toplumsal kontrol biçimleri arasındaki ilişkilerle ilgilenmişlerdir. Toplumsal araştırmacılar, daha bireysel veya mikro ölçekte, yargıçlar, avukatlar ve sade vatandaşlar gibi, hukuk sürecinde rol oynayan farklı aktörlerin hukuku, hukuksal kavram ve kuralları, hukuksal kurumları ve söylemi nasıl yaşadıklarını, kullandıklarını ve yorumladıklarını incelemişlerdir.

Anleu'ya (2000) göre hukuk, sadece hukuk uygulamacılarının ve yargı personelinin erişebildiği bir bilgi bütünü olmadığı gibi, yalnızca formel hukuk sistemi içinde yer alan yapılar ve süreçler tarafından da oluşturulmaz.

Ünlü filozof Immanuel Kant, 18. yüzyılın son çeyreğinde hukukçuların halen bir hukuk tanımı bulmaya ve yapmaya çalıştıklarına dikkati çekmiştir.

Ünlü filozof Immanuel Kant, 18. yüzyılın son çeyreğinde hukukçuların halen bir hukuk tanımı bulmaya ve yapmaya çalıştıklarına dikkati çekmiştir. ABD Federal Yüksek Mahkeme üyesi Oliver Wendell Holmes, hukuku, oldukça pratik sayılabilecek bir şekilde, mahkemelerin uygulamalarına ilişkin kehanetler ya da tahminler olarak nitelendirmiştir. Benzer şekilde, başka bir Federal Yüksek Mahkeme üyesi Benjamin N. Cardozo, hukuku, otoritesine meydan okunduğunda mahkemeler tarafından uygulanan, bir öngörüğü makul bir kesinlikle haklı çıkarmak üzere tesis edilen bir davranış kuralı veya ilkesi olarak tanımlamıştır. Hukuk felsefecisi Hermann Kantorowicz ise, hukuku, dışsal davranışı çerçeveyen, muhakeme edilebilir toplumsal kurallar bütünü olarak tanımlamıştır.

“Yargıçlar hukuka göre karar vermekle yükümlüdürler” veya “Parlamento yasaları yapma gücüne sahiptir” dendiğinde, hukuk sözcüğü benzer anlamda kullanılmış olur. Suç işlediği iddia edilen bir kimse yakalandığında veya tutuklandığında, onun adaletin pençesine düştüğü ifade edilir.

Ünlü antropolog Bronislaw Malinowski'ye göre hukuk, yükümlülüklerin düzenlenmesinin ve şekillendirilmesinin spesifik bir sonucudur.

Ünlü antropolog Bronislaw Malinowski'ye göre hukuk, yükümlülüklerin düzenlenmesinin ve şekillendirilmesinin spesifik bir sonucudur. Hukuk, bir kimsenin acı çekmeksizin ya da ıstırap duymaksızın kendi sorumluluklarından kaçınmasına izin vermeyen olgudur (Trevino, 2008: 5). Antropolog E. Adamson Hoebel'e göre, bir normun ihmaline veya ihlaline düzenli bir şekilde cevap veriliyorsa, söz konusu norm, bir kişi veya grup tarafından fiziksel güç ya da tehdit yoluyla uygulanıyorsa, bu kişi veya grubun bu şekilde davranma hakkına ya da ayrıcalığına sahip olduğu toplumsal olarak kabul görüyorsa, o normu hukuk normu olarak görmek gerekir. Weber, bir kuralı veya emri, eğer o kural veya emir fiziksel veya psikolojik zorlama olasılığı ile dışsal olarak garanti edilmişse ve bu zorlama, ihlali önlemek ve uyumu gerçekleştirmek amacıyla özel olarak yetkilendirilmiş veya bu amaç için hazırlanmış kimselerden oluşan bir grup tarafından uygulanıyorsa “hukuk” olarak adlandırır (Friedman, 1977: 4). Sosyolog Alan V. Johnson ise hukuku, bir hükümler bütünü ve bu hükümler bütününe ifade eden ya da uygulayan örgütlü etkinlikler seti olarak kavramlaştırır.

Ulusal hukuk açısından bakıldığında, bir şirketin özel meseleleri olarak görülen bu türden uygulamalar, şirketin aynı zamanda bir topluluk türü olduğu kabul edildiğinde mini bir hukuk sisteminin öğeleri olarak anlam ifade eder.

Hukuka sosyolojik bakış bağlamında araştırmacılar, gerek devlet gerek toplumsal gruplar ve örgütler çerçevesinde gözlenen hukuksal nitelikli tüm kuralların nasıl oluştuklarını ve uygulandıklarını, ne ölçüde itaat gördüklerini ve ihlal edildiklerini, insan davranışlarını nasıl etkilediklerini ve onlardan nasıl etkilendiklerini incelemeye çalışırlar.

Bir toplumsal kurum olarak hukuk, fiziksel araçların, değerlerin, normların, kalıplaşmış ilişkilerin ve davranışların yerleşik usul ve pratiklerin, sembollerin ve standartların bütünüdür. Bu niteliği ile de sosyolojinin temel inceleme konularından biridir.

HUKUKUN KÖKENİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Arkeolojik kazılarda elde edilen çanak çömleklerden, ok, yay ve zıpkın gibi alet ve edevatlardan, geçmiş dönemlerde varlığını sürdürmüş toplulukların hukuk düzenine ve düşüncesine ilişkin bilgi elde etmek pek kolay değildir. Eğer bir toplumun mensupları, temel esaslar üzerinde anlaşamıyorlarsa ve birbirlerine yeterince güvenemiyorlarsa, o toplumda insan ilişkilerine ve davranışlarına yön vermek için yazılı kurallara başvurabileceklerdir.

ve bazı formel kurumlar yaratılabilecektir. Böyle bir toplumda örf ve adet hukuku zayıfken, yazılı ve formel kurullar ile yaptırımlar gelişecek; hukuku yaratan ve uygulayan, yasama ve yargı organı gibi, bazı kurumlar ortaya çıkacaktır.

İlk Çağlarda Hukuk

Bilinen en eski hukuk metinleri olarak, MÖ 2400 yıllarında Sümer kent devletlerinden Lagaş'ta hüküm süren kişinin adını taşıyan "Urukagina Yasaları", MÖ 1800 yılları dolaylarında hüküm süren Babil Kralı Hammurabi'nin adını taşıyan hukuk kodu, MÖ beşinci yüzyıl civarında Roma'da ortaya çıkan "On İki Levha Kanunu" ile Antik Yunan'da vücut bulan "Drakon Yasaları" ve "Solon Yasaları"ndan söz edilebilir.

Kent devletlerinde, başlangıçta din adamlarının elinde bulunan siyasal güç, zamanla askerlerin eline geçmeye başlamış; Sümer kent devletlerinden Lagaş'ta Urukagina adında biri, MÖ 2415 dolaylarında iktidarı din adamlarından almıştır. Urukagina'nın adıyla anılan "Urukagina reformları" ya da "yasaları" olarak bilinen metin, ilk yazılı hukuk metinlerinden birini oluşturmaktadır.

Söz konusu metin, hem din adamları ile laik yöneticiler arasındaki sürtüşmeleri hem de kent devletine getirilen yeni düzeni yansıtan önemli bir belge niteliğindedir. Özetle, uygarlaşma sürecinde giderek karmaşıklaşan ve farklılaşan bir kent devletinde toplumsal yaşam, yazılı ve formel nitelikte hukuk kurullarına ve bu kurulları hayata geçirecek dinsel sıfatı olmayan yöneticilere uygun ortamı oluşturmıştır.

Mezopotamya bölgesinde uygarlık yolunda ilerleyen diğer bir kent devleti de Babil idi. Mezopotamya'nın Babil egemenliği altında birleşmesi, MÖ 1792-1750 arası hüküm süren Kral Hammurabi zamanında gerçekleşmiştir. Hammurabi, hem Akad hem de Sümer kentlerini ele geçirerek "dört iklimin egemeni" sıfatını almıştır. Babil İmparatorluğu böylece kurulduktan sonra merkezi bir despotluk da doğmuş oldu. Urukagina gibi, Hammurabi de bir hukuk kodu oluşturmıştır. Ancak Urukagina yasaları, yönetimin din adamlarından askerlere geçişini temsil ederken; Hammurabi kodu, kent devletlerinin yerel yasaları yerine, giderek bir imparatorluk haline gelen tüm ülkede yasa birliğini sağlamak amacını güdüyordu. Başka bir deyişle, kent devletinden imparatorluğa geçilirken böyle bir imparatorluğu yönetmek için elzem olan Hammurabi kodu, hukuk alanında boy göstermiştir.

Roma şehrinin kuruluşundan, yani MÖ 753 yılından MÖ 150 yılına kadar geçen süre içinde Roma'da geçerli olan hukuka, "Ius Civile" (Yurttaşlar Hukuku) adı verilmektedir. Bu dönemde hukukun temel kaynağı örf ve adetlerdir. Roma'da ilk yazılı hukuk kodu olarak görülen ve MÖ 499-451 tarihleri arasında hazırlandığı kabul edilen "On İki Levha Kanunu"nda Roma kavminin örf ve adet hukuku yazılı hale getirilmiştir. Roma'nın Cumhuriyet Dönemi'nde kabul edilen bu yasa ile yazılı hukuk, aristokratik nitelikteki sözlü hukukun yerini almıştır ve bu durum giderek yaygınlaşmıştır.

Halk temsilcilerinin direnişi üzerine Senato, MÖ beşinci yüzyılın ortalarında kanunların yazılmasına ve yayınlanmasına karar vermiştir. On iki üyeli bir komisyon tarafından hazırlanan kanun, on iki adet tunçtan levhaya kazınarak ilan edilmiştir. Bu kanun, ceza hukukuna ve ceza usul hukukuna ilişkin hükümlerin yanında eşya hukukuna ve borçlar hukukuna ilişkin kurulları da kapsıyordu.

Klasik Hukuk Dönemi (MÖ 27- MS 250) adı verilen dönemde; Roma hukukunun gelişmesinde Romalı hukukçuların çalışmaları belirleyici olmuş; Roma hukuku, günümüze kadar etkisini sürdüren yetkinliğe, bu dönemde yaşamış olan hukukçuların faaliyetleri sonucu ulaşmıştır. Roma hukukunun bu dönemi "Klasik Hukuk Dönemi" olarak nitelendirilmiştir.

MS 330'da Roma şehriden Constantinopolis'e (İstanbul) kayması sonucu ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları farklı yeni bir çevre içine girilmiştir. Helen dünyasındaki hukuk sisteminden oldukça etkilenen bu döneme "Klasik Sonrası Hukuk Dönemi" adı verilmiştir.

Doğu Roma İmparatoru olarak MS 527-565 yılları arasında hüküm süren Iustinianus (Justinianus) döneminde Roma hukuku, son aşamasını yaşamıştır. Eski evrensel Roma İmparatorluğu'nu canlandırma amacında olan Justinianus, bu amacına paralel olarak eski Roma hukukunu yeniden canlandırma çabasına girmiştir.

Grekler (Yunanlılar), hukuksal sorunlara fazla ilgi göstermemişler, ancak bu sorunlarla, politik ve etik bakımdan önemli problemlere yol açmaları halinde daha fazla ilgilenmişlerdir. Yunan polislerinde çeşitli düzeydeki insan ilişkileri "yasalar" ile belirlenmiştir. Polis düzenini oluşturan yasalar, ilk zamanlarda aristokratik

nitelikle sözlü yasalar şeklindeydi. Başlangıçları bilinmeyen bu yasalara “thesmoi” (sözlü yasa) adı verilmiştir. Yunanlılar, thesmoileri, tanrıların koyduğu kutsal, sonsuz nitelikte kurallar olarak görmüşlerdir.

Eski Yunan’da yapılan bu düzenlemelerin de toplumsal barışı ve düzeni sağlamada yeterince etkin olmadığına görülmesi üzerine “nomoi” (yazılı yasa) adı verilen insan eseri yasalar ortaya çıkmaya başlamıştır.

MÖ 624 yılında Atina soylularının isteği üzerine Drakon, çok ağır hükümler içeren bir ceza yasası hazırlamıştır. Drakon’un hazırladığı bu yasa ile ceza hukuku alanında “thesmoi”nin yerini “nomoi” almıştır. Drakon Yasaları’nın, Atina hukukunun yazıya geçirilmiş ilk biçimi olduğu ileri sürülemezse de bunların ilk kapsamlı yasa derlemesi ya da belli bir bunalım döneminden sonra ortaya çıkmış bir yeniden düzenleme girişimi olduğu söylenebilir.

Hemen her suça ölüm cezası öngören sert hükümleriyle tanınan ve zalimliği ile ün salan Drakon’un Yasaları, aslında klanların ilkel adetlerinin ve örşerinin bir derlemesi niteliğindedir. Sözelimi, en küçük bir hırsızlık bile ölümlü cezalandırılıyordu. Yürürlükteki kuralların yazılı hale getirilmesi, az da olsa, soyluların keyfi davranışlarını sınırlamaktaydı. Bu yasalar tahtadan levhaya kazınarak Agora’ya asılıyordu

Solon, ilk olarak, borçların yarattığı sıkıntıları hafifletmeye çalıştı. Borçların ödenmemesi nedeniyle el konmuş toprakları rehinden kurtardı, köleleştirilmiş bütün yurttaşları azat etti ve gelecekte de kişinin özgürlüğünü elinden alabilecek borç sözleşmeleri yapılmasını yasakladı. Bununla birlikte, yoksul kesimlerin toprakların yeniden dağıtılma önerisini de reddetti. Bunun yerine, genel refahı artırmaya ve çiftçilikle geçinemeyenlere başka işler sağlamaya yönelik önlemler aldı.

Siyasal yapıyı yeniden düzenleme çabaları çerçevesinde, doğuştan soyluların yönetim üzerindeki tekeline kaldırarak yurttaşların varlığını temel alan bir sistem getirdi. Solon’un hukuk alanında yapmış olduğu düzenlemelerle, “nomoi” (yazılı yasa), “thesmoi” ye (sözlü yasa) karşı kesin bir üstünlük kazandı.

Toplumun çeşitli alanlarını düzenleyen yasaların insanlar tarafından hazırlanması; yasaların kutsal, mutlak, değişmez ve sonsuz olma niteliğini ortadan kaldırarak bunların görece bir varlık ve anlama sahip olduğu anlayışının gelişmesine yol açtı. Yazılı yasaların gerek iktidarlar gerek düşünürler tarafından yüceltilmesi; yasaların doğruluğu, adaleti, iyiyi ve güzeli gözeterek toplumun ve dolayısıyla bireyin refahını ve mutluluğunu sağlayan bir unsur olduğu inancını geliştirdi.

Orta Çağ’da Hukuk

Avrupa tarihinde kabaca MS V.- XV. yüzyıllar arasında geçen dönemi ifade ettiği düşünülen Orta Çağ’ın, kesin olarak ne zaman başladığı ve sona erdiği konusunda bir görüş birliği bulunmamakla beraber, genel olarak Roma İmparatorluğu’nun Doğu ve Batı olarak MS 395’te bölünmesinden sonra Cermen kavimlerinin yoğun istilası sonucu Batı Roma İmparatorluğu’nun MS 476’da çöküşüyle başladığı; yeni ekonomik ilişkilerin giderek belirginleştiği, kapitalizmin ekonomik ve toplumsal bir sistem olarak yaygınlaştığı, mutlak monarşiler temelinde yeni siyasal yapıların oluştuğu, Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte yeni bir düşünce tarzının ve dünya görüşünün ortaya çıkmaya başladığı XV. yüzyıl sonlarından itibaren sona erdiği kabul edilmektedir.

Cermenler, Roma İmparatorluğu’nu yıktıktan sonra V. yüzyıldan X. yüzyıla kadar beş yüzyıl sürecek bir kargaşa çağına yol açmışlardır. Tarihçiler, bu dönemi “Orta Çağ’ın Karanlık Çağı” ya da “Karanlık Orta Çağ” olarak adlandırmışlardır.

Barbar saldırıları sonucu ortaya çıkan bu dönüşümlerle birlikte, merkezi hükümet yapılarının can güvenliğini ve düzeni sağlayamaması, zamanla yeni bir toplumsal örgütlenme tarzının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Feodalite olarak nitelendirilen bu toplumsal sistemin temel öğeleri, Bloch’tan hareketle şöyle özetlenebilir: Köylü bağımlılığı, para dolaşımının felç olmasından dolayı nakdi ücret ödemesinin imkansızlaşması ve buna bağlı olarak serşere hizmetlerinin karşılığının işledikleri topraktan elde edilen üründen belli bir pay verilmesi, uzmanlaşmış bir savaşçılar oligarşisi ile rahipler oligarşisinin egemenliği, insanı insana bağlayan itaat ve koruma ilişkileri, parçalanan iktidar ve güçsüz devlet yapısı. Feodal düzen içinde devlet, varlığını sürdürmekle birlikte iyici güçsüzleşmiştir. Sistem, temel olarak, rahipler ve savaşçılar oligarşisi lehine işlemektedir. Başta eğitim olmak üzere, birçok kamusal işlev, kilise tarafından yerine getirilmektedir. İç ve dış güvenliği sağlamakla görevli kral ya da prens, yönetmekten çok savaşmakta, cezalandırmakta, bastırmakta ve sindirmektedir. Bunların dışında başkaca bir görevi neredeyse yoktur.

Modern toplumun hukuk anlayışında; hukuka karakterini kazandıran temel öğenin, örgütlü devlet gücüne dayalı yaptırımlara sahip olduğu düşünülür. Devlet ile hukuk arasında yapılan önem sıralamasında daima devlet

HUKUK SOSYOLOJİSİ

birincil konumda görülürken, hukukun ikincil bir öneme sahip olduğu, hukukun asıl yaratıcısının devlet olduğu kabul edilir.

Orta Çağ hukuku için asıl önem taşıyan iki nitelik; eskilik ve muteberlikti. Orta Çağ hukuku, asıl olarak sözel nitelikte olmakla beraber, şüpheli durumlarda insan hafızasına bir katkı sağlama, geleneğe istikrar ve süreklilik kazandırma, mevcut kuralları açık ve anlaşılır şekilde muhafaza etme amacı ile zaman zaman kayıt altına alınmıştır

Toplumsal tabakalar, kralın ya da prensin kişisel ilişkilerinden bağımsız, hukuk kurallarıyla çerçevesi belirlenmiş "statüler" çerçevesinde ayrı bir temsili-siyasal birim niteliğini kazanmışlardır.

Bu Özetin tamamını, Çıkmış Sorularını, Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysnavlar.com/hukuk-sosyolojisi-ady212u?search=SOS317U>